ALİ CANİP YÖNTEM'İN HALK EDEBİYATI VE HALK EDEBİYATI ÖĞRETİMİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Ali Canip Yöntem's Folk Literature and His Views Related To Folk Literature Education

Dr. Erol OGUR*

ÖZ

Ali Canip Yöntem'in edebiyat, dil, estetik ve eğitim alanındaki fikirleri Cumhuriyet öncesinde olgunlaşmıştır. Bu düşüncelerini, Cumhuriyet döneminde kültür ve eğitim alanında hayata geçirmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk müfredat programlarını hazırlayan kurullarda da yer almıştır. 1924'te hazırlanan edebiyat programına uygun ilk lise I. sınıf edebiyat ders kitabı olan *Edebiyat*'ı kaleme almıştır. Ders kitabında Türk edebiyatının tür ve şekil özelliklerinin öğretimi, Türk edebiyatının bütün devirlerinden seçilen örnekler aracılığıyla yapılmıştır. Bu çalışmada, Ali Canip Yöntem'in halk edebiyatı hakkındaki düşünceleri ile edebiyat dersleri için hazırladığı ders kitaplarında halk edebiyatının öğretimine ne şekilde yer verdiği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Ali Canip Yöntem, Edebiyat Eğitimi, Halk Edebiyatı, Halk Edebiyatı Öğretimi

ABSTRACT

Ali Canip Yöntem's ideas on language, literature, aesthetic and the field of education developed during the pre-Republican period. He actualised these ideas in the field of culture and education during the Republican Period. Moreover, he was involved in the committees preparing the first curricula of the period. In accordance with the 1924 programs, he wrote the coursebook named "Literature". In the coursebook, the teaching of the type and characteristics of the Turkish literature was realised by the help of works selected from all periods of Turkish literature. This study aims to examine Ali Canip Yöntem's opinions about the Turkish literature, and the ways he included the teaching of the Turkish folk literature on the coursebooks he prepared.

Key Words

Ali Canip Yöntem, Literature Education, The Turkish Folk Literature, The Turkish Folk Literature Teaching

Giriş

Türk dili ve Türk tarihi hakkında 19. yy.ın ikinci yarısından itibaren yoğunlaşan araştırmalar ve çalışmalar, Osmanlı tarihinden daha uzak ve daha uzun bir Türk edebiyatı ve tarihinin var olduğunu ortaya koymuştur. Buna bağlı olarak Türk halk edebiyatını bir bilim konusu olarak ele alan çalışmalar da 1850'den sonra görülür. Macar bilgini İgnaz Kunos'un 1887'den itibaren halk kültürü ve edebiyatı alanındaki incelemeleri ve derlemeleri, bu alandaki araştırmalar için bir kaynak ve hareket noktası olmuştur. Kunos'un açtığı yoldan ilerleyen Gyula Nemeth, Georg Jacob, Friedrich Giese, Theodor Manzel, Helmut Ritter gibi isimler halk kültürü ve edebiyatı alanında çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.

Türkiye'de de 1910'dan sonra Rıza Tevfik ve Fuad Köprülü'nün halk edebiyatı ve kültürü alanındaki çalışmaları dikkat çeker. Ziya Gökalp da 1914'ten itibaren halk kültürü ve edebiyatı alanındaki fikirlerini çeşitli dergilerde kaleme almış ve bunları *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde sistemleştirmiştir. (Boratav, 1992: 16-17). Aynı dönemde yaşayan ve daha sonraki yıllarda Türk edebiyatı ve kültürü ile ilgili önemli görüşler ileri sürecek olan Ali Canip Yöntem, bu şahsiyetlerin fikir ve çalışmalarından başından beri haberdardır. Ali Canip'in içinde bulunduğu Millî Edebiyat Akımı'nın önemli bir yönü, Türk'ün hayatına ve kültürüne yönelmektir. Hareketin baş-

* Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Görevlisi, ogur@uludag.edu.tr

langıcında karşı görüşlerde bulunuyor olsalar da zamanla Fuad Köprülü ile de ortak fikir zemininde buluşmuşlardır. Ali Canip Yöntem, *Edebiyat*'ta edebiyat tarihi hakkında açıklamalar yaparken Köprülü'nün edebiyat tarihi alanındaki çalışmaları kendisine önemli ölçüde kaynaklık etmiştir.

Ali Canip Yöntem'in Halk Edebiyatı İle İlgili Düşünceleri

Türk milletinin özünden çıkan ve oradan beslenen halk kültürü ve edebiyatı, Ali Canip Yöntem'in de savunduğu "Millî Edebiyat" ve "Millî Lisan" anlayışlarına zemin hazırlayan bir kaynaktır. Millî Edebiyat Akımı aracılığıyla daha Cumhuriyet öncesinde halk edebiyatı ve halk kültürüne olan ilgi, Cumhuriyet döneminde hazırlanan edebiyat ders programlarına da yansıyan önemli bir özelliktir. 1924 yılında ilk defa hazırlanan edebiyat müfredat programında, Türk edebiyatının bütün devirleri bir bütün halinde ele alınarak ders programlarında gösterilmiştir. Bu anlayış çerçevesinde, halk edebiyatına ait konular ve metinler de edebiyat öğretiminin bir parçası haline gelmiştir. Ali Canip Yöntem, döneminin kültür ve eğitim alanındaki görüşlerine uygun olarak, yazdığı edebiyat ders kitabında halk edebiyatı konularının öğretimine yer vermiştir.

Ali Canip Yöntem'in edebiyat ve dil hakkındaki görüşlerinin şekillenmesinde Batıdan gelen etkiler dışında Ziya Gökalp'ın fikirlerinin de önemli payı vardır. Gökalp, edebiyatın merkezine halk edebiyatını ve folkloru koyar. Ona göre mitoloji, folklor ve sözlü edebiyat, bütün medeniyetlerde edebiyatı besleyen temel kaynaklar olmuştur. Batı medeniyeti mitolojik kaynaklardan beslenmekte ve bütünlüğünün kaynağını buradan almaktadır. Gökalp, Türk kültür ve medeniyetinin de yaşanacak bir "romantik devir"in Türk mitolojisi ile folklorundan ilham alarak yaratılabileceğini düşünmektedir:

"Batı medeniyeti, gerçekte var olmayan bütünlüğünü mitolojinin hazırladığı bu çerçeve sayesinde kurmuş, terim ihtiyacını, konularını, motiflerini bu "malzeme deposu"ndan karşılamıştır. Ziya Gökalp ve arkadaşları, Türklerin bilim ve sanatta hareket noktasının ne olması gerektiği sorusuna, Türk mitolojisi, Türk folkloru ve Türk halk edebiyatının bilimin ve sanatın hareket noktası olması gerektiği cevabını vermişlerdir." (Filizok, 2005:119-121).

Ali Canip Yöntem'e göre Türk sanatçıları, halk edebiyatını bir hareket noktası alarak bu edebiyattan Türk milletinin dilini, ifade gücünü, zihniyetini, eğilimlerini, zekâsını öğrenebileceklerdir. Ancak sanatçılar işlenmemiş malzemeyi işlemeli, zenginleştirmeli, böylece de yaratma gücünü göstermelidir (Yöntem, 1919). Türk sanatçıları yerli kaynaklardan yararlanırken "yöntem" ve "teknik" de öğrenmelidirler. Ali Canip Yöntem'e göre, sanatçılar, yöntem ve teknik bilgisi yanında, Anadolu'yu ve Türklerin yaşadığı yerleri gezip dolaşmalı, oralardaki kültür değerlerini bulup ortaya çıkarmalı, halkın benliğinde yaşayan "Türk ruhu"nu ve dilini bularak yüksek bir edebiyat meydana getirmelidirler (Yöntem, 1329: 1020). Çünkü çağdaş sanatçı, halk kaynaklarından aldığı malzemeyi yeni bir yoruma tutarak kendisinin ve içinde yaşadığı toplumun istediği özellikleri seçtiği şahsiyetlere yükler (Boratav, 1982; 133). Bir Türk romantizmi yaratmanın ancak bu şekilde mümkün olabileceğini düşünen Ali Canip Yöntem, bunun için de millî kaynaklara, mitolojiye, destanlara gidilmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Ali Canip, Mehmet Emin Yurdakul'un şiirlerini de ülkede bu anlayışın ilk örneği olarak gösterir (Yöntem, 1927a: 125).

Ali Canip'e göre, halk edebiyatı

denilince sadece âşık edebiyatı anlaşılmamalıdır. Ninniler, maniler, atasözleri, halk masalları, Bektaşi fıkraları, Nasreddin Hoca fıkraları gibi anonim ürünler; avami tasavvuf edebiyatı içinde değerlendirilen hikmetler, ilahiler nefesler; âşık edebiyatındaki koşmalar, türküler, destanlar, varsağılar da halk edebiyatının içinde değerlendirilmelidir (Yöntem, 1927b: 263-265). Ali Canip'in halk edebiyatının sınırlarını belirleyen bu sınıflandırması bugünkü sınıflandırmalarla da uygunluk göstermektedir. Bu sınıflandırma, edebiyat dersleri için hazırladığı ders kitabındaki halk edebiyatı konularının tespit edilmesinde de karşımıza çıkmaktadır.

Ali Canip Yöntem Ve Halk Edebiyatı Öğretimi

Türk dili ve edebiyatı dersi, bir yandan edebiyat eserinin yazarını, yetiştiği koşullar içinde incelerken diğer yandan da eseri ele aldığı toplumsal değerler ve kültürel temeller açısından yorumlar (Cemiloğlu, 2003: 21). Edebiyat eğitiminde temel hareket noktası edebî metindir. Edebî eserin ihmal edildiği ve sadece edebiyat tarihi, edebiyat teorisi, edebiyat tenkidi, edebiyat sosyolojisi veya sanatkârların biyografilerinin esas alındığı bir faaliyete, edebiyat eğitimi denilemez (Çetişli, 2006: 80). Edebiyat eğitiminde halk edebiyatı metinlerinden hareketle yapılacak bir öğretim yöntemiyle öğrencilerin Türk milletinin yüzyıllar boyunca oluşturduğu kültür ürünlerini öğrenmeleri mümkün olacaktır.

Cumhuriyet döneminde 1924 tarihli edebiyat müfredat programı, lise birinci sınıfta öğrencilere temel edebiyat bilgilerinin verilmesi, sonraki sınıflarda da bu bilgilerin edebiyat eserlerinde uygulanmasını amaçlamaktadır (Göğüş, 1971: 45; Karakuş, 2002: 173). Ali Canip Yöntem'in, liselerin I. sınıfları için yazdığı *Edebiyat,* Cumhuriyet döneminde edebiyat eğitiminde edebî metinden şekil ve kurallara gidilmesi anlayışına uygun olarak yazılan ilk edebiyat ders kitabıdır (Filizok 2001: 146).

Ali Canip Yöntem, *Edebiyat*'ta ilk önce halk edebiyatının en önemli şekil özelliklerinden biri olan hece vezinleri üzerinde durur. Hece vezinlerini örneklemek için çağdaş şairlerin eserlerinden seçilen metinler kullanılmıştır. Bu metinler, dillerinin sadeliği ve halk şiirindeki ortak bazı temaları işleyişi yönünden halk edebiyatı ürünleriyle benzerlik göstermektedir. Hece vezninin en çok kullanılan şekilleri konusunun öğretimi şu metinler aracılığıyla yapılmıştır:

"Anadolu Toprağı" (Orhan Seyfi Orhon), "Rüya Kırlarında, Gurbet Yolunda" (Yusuf Ziya Ortaç), "Ada Yolu" (Fazıl Ahmet Aykaç), "Ortaç Yolcuları" (Mehmet Fuad Köprülü), "Kurt İle Ayı" (Ziya Gökalp), "Gemiciler", "Millî Neşide" (Enis Behiç Koryürek), "Bugünün Çocuklarına" (İbrahim Alaaddin Gövsa), "Münzevi" (Faruk Nafiz Çamlıbel). Konu olarak yurt sevgisi, millî gurur, mücadele azmi vb. konuların işlendiği bu şiirler, şekil özellikleri yönünden olduğu kadar içerik ve üslup yönünden de "Millî Edebiyat" anlayışının ve halk şiirinin özelliklerini yansıtmaktadır.

Günümüzde halk edebiyatı incelemelerinin "anonim halk edebiyatı", "âşık edebiyatı" ve "tekke edebiyatı" başlıkları altında yapılması genel kabuldür. Ali Canip Yöntem'in *Edebiyat*'ında halk edebiyatının öğretimi de yukarıdaki başlıklar ve edebiyat programında belirlenen konular çerçevesindedir. Ali Canip'in *Edebiyat* adlı ders kitabında, halk edebiyatının öğretimiyle ilgili düşünceleri, halk edebiyatı konuları ve metinlerinin öğretimi yukarıdaki başlıklar altında tespit edilip incelenecektir.

Anonim Halk Edebiyatı ve Öğretimi

Ali Canip Yöntem, anonim halk edebiyatını ve ürünlerini ders kitabında ayrı bir başlık altında ele almamıştır. Ders kitabında bu bölüm, "Âşık Edebiyatı ve Millî Nazım Şekilleri" başlığıyla yer almaktadır. Bu edebiyata ait en bilinen nazım şekli olan "mani"ye ait örnekler gösterilmiştir. Daha sonra da âşık edebiyatı çerçevesinde değerlendirilen türkü, destan gibi nazım şekillerinin anonim özellik taşıyan örnekleri de ders kitabına alınmıştır.

Edebiyat'a seçilen maniler, bu nazım şeklinin bugün de bilinen bütün çeşitlerine örnek olacak şekildedir. Örnekleri gösterilen nazım şekline ait açıklamalar bölümünde, halk edebiyatının temel nazım şekillerinden birisi olan "mani"nin bütün yönleri ve özellikleri üzerinde durulmuştur. "Mani" nazım şeklinin vezin, kafiye ve söyleniş özellikleri, halkın bu nazım şekline hayatında ne şekilde yer verdiği hakkında açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalar, manilerin halkın ortak malı olduğunu öğrencilere sezdirmektedir. Bu açıklamalarda, Türk halkının özel günlerinde ve eğlencelerinde mani söyleme geleneğinin ortaya çıktığı vurgulanır.

Ali Canip, "ezgi"nin halk edebiyatında "türleri" belirleyen önemli bir unsur olduğunu vurgulamıştır. O döneme göre oldukça önemli olan bu tespit, manilerin diğer nazım şekillerinden ayrılan bir özelliği olduğunu ifade etmek amacıyla yapılmıştır. Ali Canip, gerek anonim edebiyatta gerekse âşık edebiyatındaki örnekler hakkındaki açıklamalarında ise "tür" ve "şekil" ayrımına gitmemiştir. Ali Canip'in "ezgi"nin halk edebiyatında "tür"ü belirleyici olduğu görüşü bugün kabul edilen bir gerçektir. Türk halk edebiyatı araştırmalarında şekil ve tür kavramları üzerindeki tartışmalardan çıkan sonuca göre, günümüzde "konu" ve "ezgi", "tür"ün belirlenmesinde esas unsurlardır. "Şekil"in belirlenmesinde ise kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve şiirin hacmi gibi unsurlar etkilidir (Oğuz, 2001; 13-15).

Türk halkı arasında mani geleneğinin çok yaygın ve zengin bir kültür değeri haline gelişi üzerinde duran Ali Canip, çağdaş edebiyatta Orhan Seyfi gibi şairlerin de yazdığı mani örneklerini bu açıklama bölümüne almıştır. Manilerin bütün özelliklerinin öğrencilere gösterilip özelliklerinin açıklanması yanında bu gelenek hakkındaki açıklamalar, estetik eğitim yanında kültür aktarımının da güzel bir örneğidir.

Ali Canip Yöntem'in üzerinde geniş biçimde durduğu nazım şekillerinden birisi de destanlardır. Destanların da kendine has bir bestesi olduğunu vurgulayan Ali Canip, halk şairlerinin yanında anonim destan örneklerine de yer vermiştir. Örnekler ve açıklamalarda âşık tarzı-anonim ayrımı üzerinde durulmamıştır. Ancak o, Türk halkının kendisini etkileyen, eğlendiren konularda destanlar meydana getirdiklerini söyler. "Eşkıya destanları", "esnaf destanları", "bekçi destanları" anonim özellik gösteren örneklerdendir.

Destanlar işlenirken, ders kitabına seçilen destan örnekleri bu nazım şeklinin farklı özelliklerini gösterecek şekilde seçilmiştir. Seçilen destan örnekleri, kafiye sistemi yönünden farklı özellikler gösterir. Bunun sebebi olarak, destanların Türk edebiyatının en eski nazım şekillerinden biri olması ve Türk halkının sosyal hayatında çok önemli bir yere sahip olması gösterilebilir. Ali Canip'in destanların mevzu itibarıyla çok zengin ve ayrı bestesinin olduğunu belirtmesi, bu nazım şekline diğerlerine göre daha fazla yer vermesini açıklar niteliktedir.

Halk edebiyatında hem âşık edebiyatının hem de anonim edebiyatın nazım şekillerinden birisi de türkülerdir.

Edebiyat'a seçilen türkü metinleri de hem halk şairlerinden hem de anonim örneklerden seçilmiştir. Ancak örnek ve açıklama itibarıyla türkü hakkındaki bilgiler hacimli değildir. Burada dikkat çekici olan, Ali Canip'in türkü hakkındaki açılamalarında, Nedim'den başlayarak divan şairlerinin halk şiirine olan bakış tarzlarının olumlu yönde değişmeye başladığını anlatmasıdır. Bu açıklamalarla Türk edebiyatının dilde ve zevkte millîliğe doğru gidişin daha 18.yy. da başladığı, bunun kaçınılmaz olduğu vurgulanmak istenmiştir.

Âşık Edebiyatı ve Öğretimi

Halk edebiyatında vezinleri ve kafiye biçimleri bakımından "mani" ve "koşma" iki temel nazım şeklini oluştururlar. Halk şiirinin bütün diğer şekilleri bu iki ana nazım şeklinden türemiştir (Boratav, 1992: 157). Genel olarak edebiyatta ve halk edebiyatında olduğu gibi âşık edebiyatında da türleri ürünlerin içerikleri, yaratılış şartları, üslûpları, yaratıldıkları ve yayıldıkları çevrelerdeki görevleri belirler. Ölçü, kafiye ve ezgi gibi unsurlar ise manzum metinlerde şekil özelliklerini belirler. Aynı nazım şekli farklı nazım türlerinde de kullanılır.

Halk edebiyatının kendi içerisindeki tasnifi, büyük ölçüde Fuad Köprülü'nün çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Köprülü, bir milletin edebiyatında farklı edebî zümrelerin var olabileceğini ve bunların birbirleriyle karşılıklı ilişki içinde olduğunu, bu edebî zümrelerin kendi içinde müstakil olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Âşık edebiyatı da, 16-20. yy.lar arasında Anadolu'da yetişen, eserleri ve edebî gelenekleri zamanımıza kadar devam eden saz şairlerine mahsus bir şiir tarzıdır (Köprülü, 1999: 333).

Edebiyat'ın ilk baskılarından itibaren "Millî Nazım Şekilleri" başlığı altında "mani", "varsağı", "koşma", "destan", "türkü", "tuyug"[1] örneklerine yer verilmiş, millî nazım şekilleri ile âşık edebiyatı hakkında açıklamalar yapılmıştır. Bu bölüm, 1936 ve sonraki baskılarda "Âşık Edebiyatı ve Milli Nazım Şekilleri Mani, Varsağı, Koşma, Destan, Türkü" başlığı altında yer almıştır. Bu başlık altında "mani", "varsağı", "koşma", "destan", "türkü" gibi nazım şekilleri ve bunlara ait örnekler gösterilmiştir. Devamında da âşık edebiyatı ve özellikleri anlatılmıştır.

Âşık edebiyatına ait şiirlerin asıl özelliğinin bu şiirlerin söyleniş tarzında yani ezgilerinde olduğu özellikle vurgulanmıştır. Bu açıklamayla "tür" ve "şekil" ayrımına girişmeyen Ali Canip, halk şiirinin temel özelliğini vurgularken bir taraftan da şiirlerdeki farklılıklara işaret etmektedir:

"Demin söylediğimiz üzere, âşık edebiyatına ait şiirler: varsağılar, koşmalar, türküler şekil itibarıyla birbirine çok yakındır. Çünkü bu edebiyatın eserleri, terennüm edilmek üzere vücude getirilmiştir. Güfte besteden, beste güfteden, ayrılmaz. Meselâ bir varsağı, bir koşmadan veyahut bir türküden en ziyade besteyle tefrik edilebilir. Maalesef bugüne kadar bu halk besteleri tamamen tetkik ve tespit edilmiş değildir." (Yöntem, 1937: 207)

Edebiyat'ta, nazım şekillerine ait açıklamalarda öncelik âşık edebiyatınındır. Ali Canip Yöntem, yazılarında da âşık edebiyatı hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Ali Canip'e göre, âşık edebiyatı halk edebiyatının bir cephesi olup Türk edebiyatının tümü değildir. Âşık edebiyatı, hüner bakımından divan edebiyatından daha düşük seviyededir. Ancak Türk halkının asıl zevkini ifade eden, lirik ve sosyal duyguları içeren bir edebiyattır. Duyguyu bakımından Türk halkına daha yakın olan âşık edebiyatında, öğrencilerin his ve hayal dünyalarını genişletecek, derinleştirecek, zenginleştirecek parçalar vardır. Millî varlığın bir aynası olan âşık edebiyatında, zaferler,

felâketler, ihtilâller, isyanlar, bayramlar samimi bir şekilde ve sade bir dille anlatılır.

Ali Canip, âşık edebiyatının kaynakları hakkında da bilgiler verir. Halkın âşık dediği saz şairlerinin kökeninin eski Türklerde var olduğuna ve bu şairlerin İslamiyet öncesi Türk toplumundaki görevlerine dikkat çeker. Bu açıklamalar, Ali Canip'in halk şiirinin kaynağını İslamiyet öncesine götürdüğünü göstermektedir. Ona göre Türkler, İslamiyet öncesinde saz şairlerinin ortaya koyduğu nazım şekillerini unutmamışlar, Anadolu'da da hep bunları kullanmışlardır (Yöntem, 1340: 244). Ali Canip, halk edebiyatının Orta Asya'daki başlangıç noktasından itibaren gelişimi ve halkın arasında kazandığı önemi anlatır. Böylece o, öğrencilerin âşık edebiyatı ve halk şiirinin kaynağı ve gelişim süreci hakkında da bilgi sahibi olmasını amaçlamıştır.

Ali Canip, divan şairlerinin halk şiirine ve şairlerine karşı takındıkları olumsuz bakış tarzı hakkında açıklamalara da yer vermiştir. Divan şairlerinin söyleyişlerinden örnekler vererek bu şairlerin halk şiirine ve şairlerine karşı takındıkları olumsuz tutuma dikkat çekmiştir. Diğer yandan, halk şairlerinin Anadolu'nun çeşitli yerlerinde eskiden beri devam eden geleneği sürdürdüklerini ve halkın arasında bu şairlerin iltifat gördüklerini haber verir.

Ali Canip Yöntem, âşık edebiyatına mensup şairlerin bazılarının eğitimsizlik sebebiyle gelenek içinde aynı şeyleri tekrarlamak zorunda kalmalarını bir kusur olarak gösterir. Karacaoğlan'ın söylediği bir söyleyişin Miskin Timur, Kuloğlu, Selimî gibi şairlerde benzer şekilde görülebildiğini örnek olarak verir (Yöntem, 1340). Ali Canip'in bu tespiti, âşık edebiyatının bazı özelliklerini göz önüne almadığını gösterir. Bu edebî gelenek, bir ustanın yanında yetişmek ve ondan etkilenmek şeklinde devam ettiğinden, yüzyıllar boyunca ortak konu ve temaların işlenmesi sonucu ortaya çıkan varyantlaşma göz önünde bulundurulmamıştır. Ancak halk edebiyatına bakıldığında, bütün bu ortak temaları kullanmalarına rağmen özgün söyleyişe ulaşabilmiş ve üstad seviyesine ulaşmış çok sayıda şairin olduğu da bir gerçektir. Ali Canip Yöntem'in bu tespitini, henüz halk edebiyatı alanındaki araştırmaların fazla geniş olmamasına ve üstad sayılacak şahsiyetlerin külliyatının tam olarak elde edilmemiş olmasına bağlamak gerekir. Nitekim kendisi de, kuşkusuz yaşadığı dönemle bağlantılı olarak ülkemizde halk kültürü ve edebiyatı incelemelerinin henüz istenilen seviyede olmadığını ifade etmektedir.

Âşık edebiyatında koşma, kendine has ezgisiyle hem bir tür hem de dış özellikleriyle nazım şekli özelliği taşır. Diğer yandan "türkü", "semai", "varsağı", "destan", işledikleri konuları ve ezgileri ile koşma nazım şekliyle söylenmiş tür özelliği gösterir (Boratav,1982: 156-157). *Edebiyat*'a âşık edebiyatına yukarıda adı geçen nazım şekillerine ait örnekler alınmıştır. Bu tutum, öğrencilere bu edebiyattaki farklı nazım şekillerini tanıtmak yanında bunların özellikleri hakkında karşılaştırma yapabilme imkânını da sunmuştur.

Ali Canip'in halk edebiyatı konularını işlerken dikkat çeken bir tavrı da "koşma" nazım şeklinin halk edebiyatının temel nazım şekillerinden biri olmasına rağmen, koşma örneklerine ve bu nazım şekli hakkında açıklamalara çok fazla yer vermemesidir. Bunun sebebi olarak, bu konuların edebiyat dersi içinde ilk defa yer alıyor olması ve ele alınan konularla ilgili araştırmaların ve örneklerin arzu edilen zenginlikte olmayışı düşünülebilir.

Tekke Edebiyatı ve Öğretimi

Ali Canip Yöntem, konusunu dinî konulardan alan tekke edebiyatına ait şiirleri de halk edebiyatının bir bölümü olarak kabul eder. Bu çerçevede, konusunu dinî konulardan alan şiirleri "Tekke Edebiyatı" başlığı altında toplar ve bu edebiyat hakkında değerlendirmelerde bulunur. Tekke edebiyatına ait metinlerden hareketle, bu metinlerin şekil ve içerik özellikleri yanında bu edebiyatın kültür unsurlarını ve tarihî gelişimini öğrencilere kapsamlı bir şekilde tanıtır. Ancak bu bölüm, halk edebiyatının diğer türlerine göre hem metin hem de seçilen isimler yönünden sınırlıdır. Kitaba alınan "ilahi"ler Yunus Emre'ye, "nefes"ler ise Seyrani, Perişan ve Muhyiddin adlı şairlere aittir. Bu şiirlerde, dervişlik, cennet-cehennem, ilim sahibi olmak gerektiği, vahdet-i vücud felsefesi, ilahî aşk gibi konular işlenmiştir.

Edebiyat'ta, tekke edebiyatı nazım şekillerinin doğuşuna ve tarihî seyrine ait bilgiler, tekke edebiyatı geleneğinde çok önemli yeri olan şahsiyetler ve bunların tekke edebiyatına yaptıkları katkılar anlatılarak verilir. Ali Canip, bu çerçevede Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre ve Eşrefoğlu Rumi'den bahseder. Ahmed Yesevi'yi bir âlim, eserini de Türk tasavvuf geleneğinin başlangıcı ve temel eseri olarak gösterir. Yesevi'nin eserini, sade Türkçeyle ve hece vezniyle söylemesini önemli bir adım olarak değerlendirir.

Yunus Emre hakkında da değerlendirmelerde bulunan Ali Canip, Yunus Emre'nin cahil bir adam olduğu düşüncesine karşı çıkar. Ali Canip'e göre, Yunus Emre "tekke"nin karşısındaki "medrese"nin anlayışını, olumsuz, tutucu ve yıkıcı propagandasını yıkmak için çalışmıştır. Bunun yanında tasavvufun bütün inceliklerini bilmekte, Mevlana'nın sözlerinden ilham almaktadır.

Ali Canip Yöntem'in dikkat çektiği hususlardan birisi de, tekke edebiyatı ve âşık edebiyatı arasındaki farklardır. Tekke edebiyatı şiirleri, Ahmet Yesevi'nin yolundan giden dervişler tarafından, aynı âşık edebiyatında olduğu gibi halk diliyle ve hece vezniyle söylenmiştir. Ancak bu tür şiirler mesajlarının "dinî" ve "sûfiyane" olması yönünden âşık edebiyatından ayrılmaktadır. Âşık edebiyatı ise, içinde dervişane ifadeler de bulunmasına rağmen gitgide dünyaya ait olayları ifade eden bir özellik kazanmıştır.

Ali Canip Yöntem'in tekke edebiyatına karşı olumsuz bir bakışı yoktur. Ona göre, bu edebiyat tasavvufa dayanır ve tasavvuf da evrensel bir felsefedir. Bu edebiyata mensup şahsiyetler de geniş vukuf ve irfan sahibidir. Ancak bu edebiyat hakkında estetik açıdan böyle bir görüşe sahip olan Ali Canip, eğitim değerleri açısından tekke edebiyatına ait metinlerin ders kitaplarında yer alması konusunda tedbirlidir. Ona göre, tekke edebiyatına ait eserler "vahdet-i vücud felsefesi"yle "rıza ve teslim düşüncesi"ni içermektedir. Bu edebiyata ait metinlerin öğrencilere vereceği çağdaş fikirler bakımından fazla değeri yoktur. Bu sebeple ders kitaplarında tekke edebiyatına ait metinlere sınırlı şekilde ve özenle seçilerek yer verilmesi gerekmektedir.

Edebiyat'ın 1936'dan sonraki baskılarında tekke edebiyatı ayrı bir bölüm olarak yer almamıştır. Tıpkı divan edebiyatı ve ona ait konularda olduğu gibi bu konuda da bir sınırlandırma yapılmıştır. Tekke edebiyatına ait açıklamalar, "Millî Nazım Şekilleri" başlıklı bölümün son kısmında yer almıştır. Bu edebiyata ait metinlere ise yer verilmemiştir. Bu durum, dönemin kültür ve eğitim politikalarının da bir yansımasıdır.

Sonuç:

Cumhuriyet döneminde Türk edebiyatının öğretimi çok büyük yenilikler içerir. Bu konudaki en önemli yenilikler-

den birisi de halk edebiyatı ve konularının ilk defa edebiyat ders programlarına girmesidir. Halk edebiyatının şekil ve tür özelliklerinin, bu edebiyatın tarihî gelişimi hakkındaki bilgiler lise I. Sınıf edebiyat derslerinde sınırlı bir şekilde yer almıştır. Ali Canip'in, *Edebiyat*'ta halk edebiyatına ait verdiği bilgiler, Köprülü'nün makalelerinde ortaya koyduğu fikirler çerçevesindedir. Cumhuriyet dönemi edebiyat programlarında ve ders kitaplarında halk edebiyatı gittikçe artan oranda yer almıştır.

Ali Canip Yöntem'in *Edebiyat*'ı, Cumhuriyet döneminde lise birinci sınıf edebiyat programında ilk defa yer alan halk edebiyatı öğretiminin nasıl yapılacağı hakkında teorik ve pratik yönden nitelikli bir örnektir. Ali Canip, ders kitabında halk edebiyatı nazım şekillerine ait örneklere ve açıklamalara karşılaştırmalı biçimde yer vermiştir. Edebiyat öğretiminde öğrencilerin metinlerle karşı karşıya gelmesi ve sunulan metin çeşitliliği, öğrencilerin hem karşılaştırmalar yapmasına hem de nazım şekli hakkındaki bilgilerin zihninde somutlaşmasına imkân verecektir. Bu anlayış çerçevesinde, ilkönce halk edebiyatına ait örnekleri öğrencinin karşısına çıkarmıştır. Örneklerden hareketle de türler ve nazım şekillerine ait bilgiler verilmiş, bu türlerin Türk edebiyatı tarihindeki gelişme süreci ana hatlarıyla ortaya konulmuştur.

Ali Canip Yöntem'in *Edebiyat*'ında halk edebiyatının öğretimi, "anonim halk edebiyatı", "âşık edebiyatı" ve "tekke edebiyatı" alanları esas alınarak incelenmiştir. Ali Canip'in halk edebiyatının öğretimiyle ilgili düşünceleri ve açıklamalarının yaşadığı dönemin bilimsel verileri çerçevesinde güncel ve pedagojik yönden de yeterli olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında, Cumhuriyet döneminde edebiyat eğitiminde halk edebiyatının öğretiminin edebiyat ders kitaplarında ne şekilde yer alması gerektiğini göstermesi bakımından, Ali Canip Yöntem'in düşünceleri ve *Edebiyat* adlı ders kitabı Türk eğitim tarihi için çok önemli bir kaynak durumundadır.

NOTLAR

1 Tuyug'un halk edebiyatı nazım şekilleri arasında gösteren bilgi *Edebiyat*'ın sadece 1924 baskısında mevcut olup eserin daha sonraki baskılarında bu bilgi yer almamıştır.

Kaynakça

Boratav, Pertev Naili. *Folklor ve Edebiyat I*, İstanbul, Adam Yayınları, 1982.

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1992.

Cemiloğlu, Mustafa. *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003.

Çetişli İsmail, "Edebiyat Eğitimi"nde "Edebî Metin"in Yeri ve Anlamı" *Millî Eğitim*, S.169, s.75-84.

Çobanoğlu, Özkul, *Âşık Tarzı Destan Geleneği ve Destan Türü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

Filizok, Rıza. *Ali Canip'in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma,* İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2001.

Filizok, Rıza. *Ziya Gökalp*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

GÖĞÜŞ, Beşir. "Ana Dili Olarak Türkçenin Öğretimine Tarihsel Bir Bakış", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1971.

Karakuş, İdris. *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Müfredat Programları ve Ders Kitapları*, *Ana Dili Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme* (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Köprülü, Fuad. *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

Yöntem, Ali Canip. 28 Teşrinisani 1329, "Edebiyat ve Halk", *Türk Yurdu*, nu: 6, s. 1020.

Yöntem, Ali Canip. 16 Teşrinievvel 1919, "Edebiyatta Mevzu", *Büyük Mecmua*, nu: 13, s.199.

Yöntem, Ali Canip. "*Edebiyat-Liselerin İkinci Devresinin Birinci Sınıfına Mahsusdur-*", İstanbul, Matbaa-i Amire, 1340.

Yöntem, Ali Canip. 13 Kanunısani 1927a, "Hayat Karşısında Edebiyat", *Hayat*, nu: 7, s. 125.

Yöntem, Ali Canip. "Bugünün Edebî Meselesine Dair: Orhan Seyfi Bey'e Cevap", *Hayat*, nu: 14, 3 Mart 1927b, s. 263-265.

Yöntem, Ali Canib. *Edebiyat, Lise İkinci Devre Birinci Sınıf ve Muallim Mektepleri Beşinci Sınıf*, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1937.